

SIYASET, EKONOMİ ve YÖNETİM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

RESEARCH JOURNAL OF
POLITICS, ECONOMICS AND MANAGEMENT

December 2018, Vol:6, Issue:5

Aralık 2018, Cilt:6, Sayı:5

P-ISSN: 2147-6071

E-ISSN: 2147-7035

Journal homepage: www.siyasetekonomiyonetim.org

2000'lerde Türkiye Ekonomisi Performansı Economic Performance of Turkey in the 2000s

Dr. Öğretim Üyesi Yıldırım Beyazıt ÇİÇEN

Gümüşhane Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, ybcicen@gumushane.edu.tr

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Geliş 16 Kasım 2018
Düzeltilme Geliş 28 Kasım 2018
Kabul 30 Kasım 2018

Anahtar Kelimeler:

Türkiye Ekonomisi, Kriz, Büyüme.

© 2018 PESA Tüm hakları saklıdır

ÖZET

Türkiye, 1980'li yılların ardından piyasa ekonomisine geçmiştir ve 1990'lı yıllarda koalisyon hükümetleri tarafından yönetilmiştir. 2000'li yıllarında başında yaşanan krizin ardından, 2002 yılında Ak Parti (AKP) iktidara gelmiştir ve o yıldan 2018 yılına değin iktidarda kalmayı başarmıştır. 2000'li yıllarda Türkiye ekonomisini incelerken, iktisadi performansı üç döneme ayırmak mümkündür: Global krize kadar olan dönem (2002-2007), global kriz dönemi (2008-2010) ve sonrası (2011-2017).

Avrupa Birliği (AB) sürecinin desteğiyle, AKP tarafından başarıyla uygulanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı global krize kadar iktisadi göstergelerde pozitif ilerleme oluşturmuştur. Kriz süreci tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de büyümeyi başta olumsuz etkilemiştir. 2011 sonrasında, hem IMF programının bitmesi, hem de AB'ye katılım sürecinden uzaklaşılmasıyla yapısal reformların yapılamaması, 2010 öncesi ülkemize çekilen rekor seviyedeki doğrudan yabancı yatırımların yavaşlamasına sebebiyet vermiştir. Bu dönemde gelişmekte olan ülkelere akan likidite bolluğundan ülkemiz de faydalanmıştır ancak bu fırsat iyi değerlendirilememiş ve zikzaklı bir büyüme dönemi görülmüştür. Bu sebeple bu dönemler ayrı ayrı incelenmektedir.

Bu çalışmada; Türkiye ekonomisinin 2000'li yıllarda göstermiş olduğu performans, ülkemizin 1980'li yıllardan sonraki kurumsal değişime de değinilerek; büyüme, doğrudan yabancı yatırım, enflasyon, işsizlik ve cari açık başlıkları altında incelenmektedir.

ARTICLE INFO

Article History:

Received 16 November 2018
Received in revised form 28
November 2018
Accepted 30 November 2018

Keywords:

Turkey's Economy, Crisis, Growth.

© 2018 PESA All rights reserved

ABSTRACT

Turkey was introduced to the market economy after 1980s and was governed by coalition governments in 1990s. Following the crisis in the early 2000s, the AK Party (AKP) came to power in 2002 and from that year until 2018, it managed to remain in power. When examining the Turkish economy in the 2000s, it is possible to divide economic performance into three periods: the period up to the global crisis (2002-2007), the global crisis period (2008-2010) and post-crisis (2011-2017).

With the support of the European Union (EU) process, the Program of Transition to a Strong Economy successfully implemented by the AKP has made positive progress in economic indicators until the global crisis. The crisis process had a negative impact on growth in our country, as in the rest of the world. After 2011, the lack of structural reforms, both by the end of the IMF program and by the withdraw from the EU accession process led to a slowdown in the record-level foreign direct investment in our country before 2010. In this period, our country benefited from the abundance of liquidity flowing to developing countries, but this opportunity was not well evaluated and a period of zigzag growth was observed. For this reason, these periods are examined separately.

In this study, the performance of the Turkish economy in the 2000s is examined under the headings of growth, foreign direct investment, inflation, unemployment and current account deficit by referring to the institutional change of our country after 1980s.

GİRİŞ

2000'li yıllarda Türkiye ekonomisinin önemli sorunlarından bir tanesi, Türkiye'nin 2008 global krizi öncesinde yüksek bir ekonomik performans gösterirken, global kriz sonrası neden aynı performansı gösteremeyişimizdir. Bu çalışmada bu sorunun cevabı aranacaktır.

Türkiye 1980'lerden sonra piyasa ekonomisine geçişi başlatmıştır. Bunun temel başlangıcı olarak '24 Ocak 1980 kararları' kabul edilebilir. 1984 yılında ülkemizde sabit kur uygulamasına son verildi. Ardından 1985 yılında ise esnek kur sistemine geçildi. Diğer önemli bir adım ise 1989 yılında 32 no'lu Kanun Hükmünde Kararname ile finansal serbestliğe geçiş sağlanmasıdır.

Piyasa ekonomisine geçişten sonra Türkiye iki büyük yerel kriz yaşamıştır: 1994 krizi ve 2001 krizi. 1990'lı yıllarda enflasyon oldukça yüksek seviyelerde seyretmekteydi. 'Enflasyonun bu seviyelerinden yüksek faizin sorumlu olduğu düşüncesi' ile 'faizlere aşağı yönlü yapay bir baskı', ekonomik krizin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu sebeple yaşanan krizin ardından enflasyonu düşürmek, TL'ye istikrar sağlamak, ihracat artışını hızlandırmak ve ekonomik kalkınmayı devam ettirmek amacıyla IMF desteği ile '5 Nisan 1994 kararları' alınmıştır.

Türkiye'nin yaşadığı ikinci önemli kriz 2001 krizidir. Dünyada 1998 Asya ve sonrasında Rusya krizinin etkileri devam ederken, Türkiye'de 1999'da Marmara depremi yaşanmıştır. Bu olaylar, Türkiye'nin 1999'da %6 küçülmesi ile sonuçlanmış ve enflasyon %70'e çıkmıştır. Bu sebeple Türkiye IMF ile 3 yıllık bir stand-by anlaşması gerçekleştirmiştir. Ardından 2001 yılının Şubat ayında Milli Güvenlik Kurulu'nda yaşanan siyasi kriz, finansal krizi tetiklemiştir.¹

2000'li yılların başında yaşanan bu krizin ardından Ak Parti (AKP) iktidara gelmiştir ve o günden 2018 yılına değin iktidarda kalmayı başarmıştır. AKP'nin almış olduğu oy oranı ile GSYİH büyüme oranı arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır (Gürkaynak ve Böke, 2013: 65). Dolayısıyla, 2000'li yıllarda Türkiye ekonomisini incelerken, iktisadi performansı üç döneme ayırmak mümkündür: Global krize kadar olan dönem (2002-2007), global kriz dönemi (2008-2010) ve sonrası (2011-2017).

Şubat 2001 krizi sonrası dönemde Kemal Derviş'in oluşturduğu ve IMF desteği ile uygulanmaya başlayan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, Nisan 2001'den itibaren uygulanmaya başlandı. Bu program büyümenin sürdürülebilirliği ve enflasyonun düşürülmesi noktasında temel makroekonomik hedeflerin olduğu, mali sektör, kamu finansmanı ve devletin ekonomideki rolünün azaltılmasına ilişkin yapısal reformların ele alındığı önemli bir istikrar programıydı. Birçok IMF programında olduğu üzere programın maliyetleri, kazanımlarından önce gelmekteydi. Türkiye'de daha önceki koalisyon hükümetinin ortaya koymuş olduğu bu program, yapılan erken seçimle birlikte hükümete gelen AKP tarafından başarıyla uygulanmış ve programın kazanımları 2000'lerin ilk dönemlerinden global krize kadar görülmeye devam etmiştir.

Bu reformlarla birlikte enflasyon kontrol altına alınmış, bütçe açıkları disipline edilmiştir. Ayrıca kurallara dayalı politika oluşturmaya yönelik olarak özerk kurumlar oluşturulması ve düzenleyici otoritenin geliştirilmesi, şeffaflığı ve dış yatırımcının güvenini artıran unsurlar olmuştur. Diğer yandan devam eden reformlar sonucunda, ordunun siyasette var olan gücü azaltılmıştır. Beraberindeki ekonomik reformlar bir yandan iktisadi verimliliği artırırken, diğer yandan hızlanan AB süreci tüm bu pozitif gelişmelere kurumsal çapa olmuştur. Ancak 2010 sonrasında bu süreç devam ettirilememiştir (Özaty, 2015: 11-12).

Çalışmamızda Türkiye'nin bu süreçteki performansı büyüme, doğrudan yabancı yatırım, enflasyon gibi başlıklar halinde ele alınacaktır.

1. Büyüme

2000'lerde Türkiye'nin büyüme seyri zikzaklı ilerlemektedir. Rakamlar incelendiğinde 2002'den itibaren global krize kadar bir büyüme trendinden bahsetmek mümkündür ve

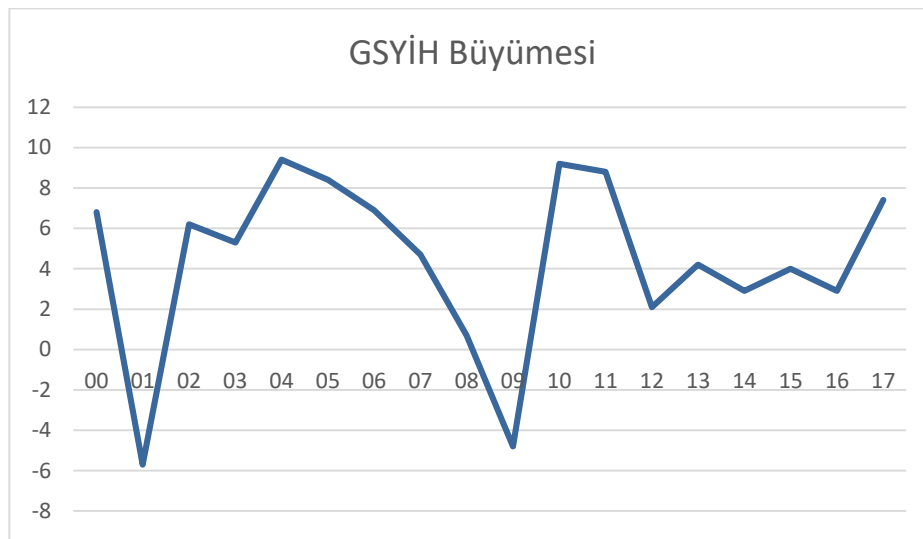
¹ 2002 – Yeldan - http://yeldane.bilkent.edu.tr/Chennai_Yeldan2002.pdf - Erişim Tarihi: 20.09.2018

Türkiye, 2004'te %9,4 ve 2005'te %8,4 gibi yüksek ve devam arz eden büyüme rakamlarını yakalamıştır. İlgili seri Şekil 1'de sunulmuştur. 2002-2007 arası Türkiye'nin büyüme ortalaması %6,8'dir ve bu büyüme hızı, Türkiye'nin potansiyel büyüme oranı olarak görülen %4,5-5 bandının üzerindedir. 1990'larda ciddi ekonomik dengesizliklere ve 2001'de zayıflayan finansal krize sahip olan bir performansın ardından Türkiye hızlı bir büyüme performansı göstermiştir. İlk kez 1960'lardan sonra yıllık yaklaşık %6'nın üzerinde bir büyüme oranı yakalanmıştır. Bu oranlara yapısal değişim, verimlilik artışı ve genişleyen ekonomik faaliyetlerin sayesinde ulaşılmıştır. Kurumsal iyileşmeler, dışsal ve içsel faktörler ile birlikte reformları beraberinde getirmiştir. Bu reformlar sadece pozitif büyüme üzerinde olumlu etki yapmamıştır. Ayrıca yüksek enflasyon kontrol altına alınırken, bütçe açıkları da azaltılmıştır.²

Bu dönemde büyüme hızını sağlayan en önemli çapa AB birliği hedeflemesi ve bu hedef çerçevesinde yapılmaya çalışılan uyum paketleridir. Bu dönemde mülkiyet haklarının güçlendirilmesi ve devletin özellikle yatırımcıya vermiş olduğu güvenilirlik neticesinde doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) önemli derecede artış göstermiştir. Global kriz sürecinde DYY azalmaya başlamış ve kriz sonrasında toparlanma aşamasında dahi bu dönemin yatırım istatistikleri elde edilememiştir.

2008 yılında tüm dünyayı saran global kriz sebebiyle, ABD veya Avrupa ülkeleri kadar olmasa da, Türkiye bu krizden etkilenmiştir. 2008 yılında Türkiye'nin büyüme hızı %0,8'e düşmüştür. Asıl etkilerin görüldüğü 2009 yılında ise ülkemiz %4,7'lik bir küçülme yaşamıştır. Bu aşağı yönlü kırılma Şekil 1'de görülmektedir. Belirtilmelidir ki, 2008 krizinde risk primi ve döviz krizi dalgalanmaları önceki krizlere nazaran daha düşüktür (Rawdanowicz, 2010: 6).

Şekil 1: Sabit Fiyatlarla GSYİH Büyüme Oranları

Kaynak: TÜİK

Küresel krizden gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelere nazaran daha az etkilenmişlerdir. Bunun temel sebeplerinden biri, bu ülkelerde sermaye ve finans piyasalarının gelişmiş ülkeler kadar derin olmamasıdır. Bu sebeple türev ürün kullanımı yaygınlaşmamış ve krize sebebiyet veren bu ürünler gelişmekte olan ülkelerde kullanılmamış veya az kullanılmıştır (Eğilmez, 2018: 51).

Türkiye özeline bakıldığında; 2010 sonrası AB hedeflerinden uzaklaşma, güçlü muhalefetin olmaması, keyfi ve öngörülemeyen kararlar, ilk dönemdeki kurumsal değişimi yavaşlatmış, bu durum büyüme performansını olumsuz etkilemiştir. 2010 yılında baz etkisi sebebiyle %9,2'lik bir büyüme görülmüştür. 2011-2017 yılları arasındaki ortalama büyüme performansı ise %4,6'dır. 2017 yılında görülen %7,4'lük büyüme, ortalamayı artıran bir performanstır ancak bu oranın sağlanmasında genişleyici para ve maliye politikasının etkisi bulunmaktadır ve

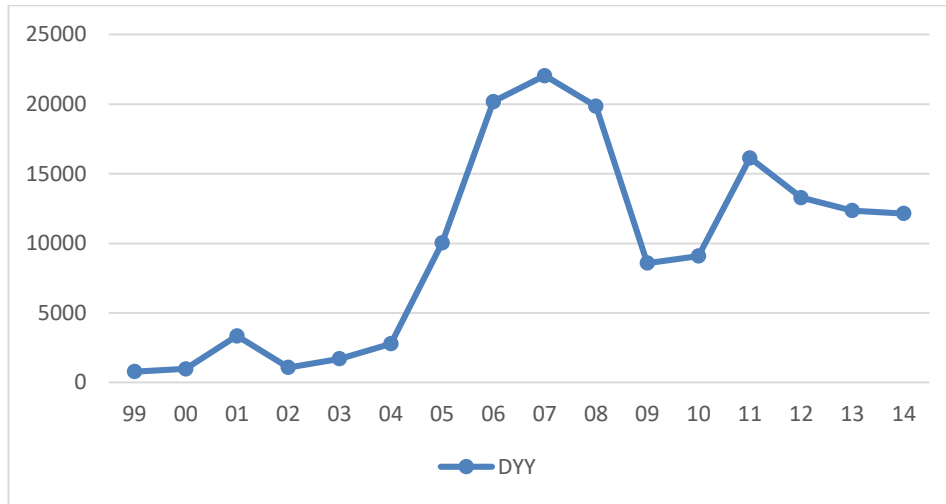
² 2017 - Acemoğlu ve Üçer - <https://theforum.erf.org.eg/2017/09/28/turkish-growth-ended/> - Erişim Tarihi: 24.07.2018

sürdürülebilir gözükmemektedir. Ayrıca IMF raporu ekonomide bir ısınma sorununa işaret etmektedir.³ Aynı raporda Türkiye'nin 2018 büyüme hızı %4,4 olarak, 2019 büyüme hızı %4 olarak tahmin edilmiştir.

2. Doğrudan Yabancı Yatırım

Gelişmekte olan ülkeler, büyümenin hızlanması için ülkeye DYY çekmeye çalışırlar. Bunun başlıca sebebi yeterli derecede iç tasarruf yapamamalarıdır. Bu noktada yabancı yatırımın ülkeye çekilmesi için diğer ülkeler ile bir rekabet yapılmaktadır ve yatırımın çekici kılınması için daha iyi bir siyasi, ekonomik ve hukuki ortamın oluşturulması gerekmektedir. Şekil 2'de Türkiye'ye yapılan DYY gösterilmektedir. Global kriz öncesinde Türkiye, hızlı bir şekilde DYY çekmeyi başarmıştır. Bunun öncelikli sebebi AB ile müzakerelere başlanmasıdır. 2005-2009 döneminde müzakerelerde mesafe alınmasıyla birlikte, ülkemize önemli seviyede DYY çekilmiştir. DYY yıllık 20 milyar doların üzerine çıkmıştır ve bu yatırım, Türkiye'nin bugüne dek çekebildiği en yüksek DYY seviyeleridir. Ancak global kriz sonrası müzakerelerin yavaşlaması ve yapısal reformların aynı hızda devam etmemesi sonucunda DYY'lerin ivmesi hızını kaybetmiştir.⁴

Şekil 2: Doğrudan Yabancı Yatırımlar

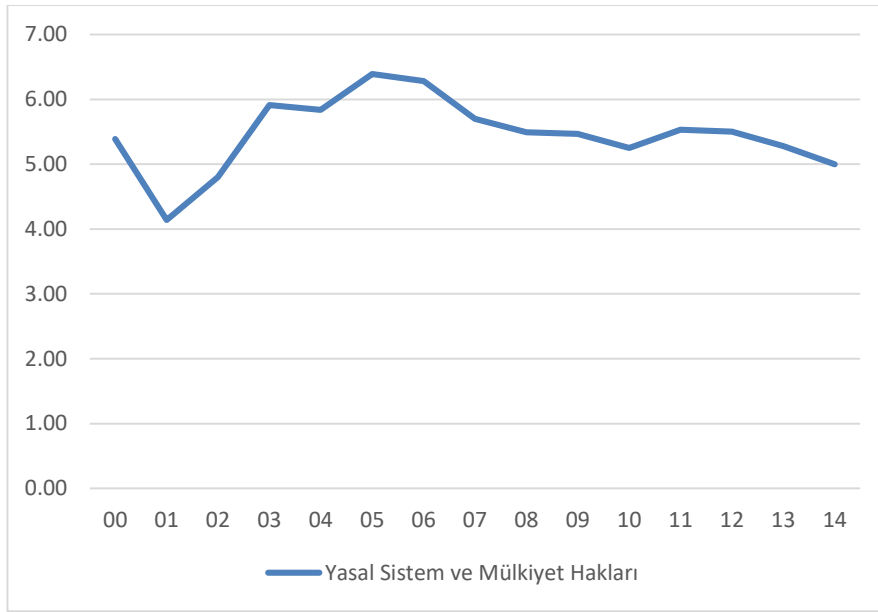
Kaynak: TCMB Ödemeler Dengesi İstatistikleri

Fraser Institute'un oluşturduğu "yasal sistem ve mülkiyet hakları endeksi", iktisadi ajanlara sağlanan güvenilirlik ile ilgili fikir vermektedir. İlgili değişim Şekil 3'de gösterilmiştir. Daha yüksek puanlar elde edebilmek için hukukun üstünlüğünün dikkate alınması, mülkiyet haklarının korunması, bağımsız ve tarafsız yargının sağlanması ile hukukun adil ve etkin uygulanması gereklidir. Buna göre 2000'li yılların başında yaşanan kriz ile birlikte ülkemiz puanı azalmaktadır. Daha sonrasında 2005-2006 yıllarına dek yasal sistem ve mülkiyet haklarında bir güçlenme söz konusu olmaktadır ve bu durum Türkiye tarihinde rekor oluşturan bir DYY'ye yansımaktadır. Ancak sonrasında global kriz devreye girmekte ve buradan itibaren ülkemiz puanı azalmaktadır. 2011-2012 yıllarında bir toparlanma görülse de, bu yeterli değildir. 2012'den itibaren puan azalmaktadır. Şekil 2'de de bu dönemde DYY'ler aynı şekilde azalış göstermektedir. Şekil 2 ve Şekil 3'teki grafiklerin korelasyonlarının yüksek olması, yabancı yatırımların yasal sistem ve mülkiyet haklarını dikkate alarak hareket ettiğini bize göstermektedir.

³ 2018 - IMF, European Dept. <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2018/04/30/Turkey-2018-Article-IV-Consultation-Press-Release-Staff-Report-and-Statement-by-the-45822> - Erişim Tarihi: 23.07.2018

⁴ 2016 - Aydın - TOBB Ekonomik Forum Dergisi - http://haber.tobb.org.tr/ekonomikforum/2016/259/086_091.pdf - Erişim Tarihi: 25.11.2018

Şekil 3: Yasal Sistem ve Mülkiyet Hakları

Kaynak: Fraser Institute – www.fraserinstitute.org

3. Enflasyon

2001 yılında getirilen TCMB kanunu ile Türkiye’de Merkez Bankası yasal olarak bağımsızlığa kavuşturulmuştur. Bu yıldan sonra Türkiye’de enflasyon hedeflemesi rejimine geçilmiştir. 2002-2005 arasında örtük enflasyon hedeflemesi, 2006’da günümüze kadar ise açık enflasyon hedeflemesi uygulanmıştır. Örtük enflasyon hedeflemesinin sebebi, uygulama öncesi enflasyon oranının belli bir düzeye çekilmiş olması gerekliliğidir. Türkiye’de 2002’de enflasyon oranı %29,7 iken, 2003’te enflasyon oranı %18,4’tür. Ancak 2004 sonrası enflasyon oranı %10’unun altına çekilebilmiştir. Literatürde, gelişmekte olan ülkelerde enflasyon hedeflemesi uygulamalarının etkin yönetimi için, enflasyonun maksimum %15 oranı seviyesinde olması adına bir görüş birliği vardır (Gül ve Gürbüz, 2015, 17). Enflasyon oranının yüksek seviyede iken hedefleme yapılması bir yandan yapısal sorunlara işaret ederken, diğer yandan hedeflemenin başarısını düşürecektir (Eroğlu, 2007: 12).

Türkiye’de enflasyon hedeflemesi uygulamasına bakıldığında, hedef enflasyon oranı TCMB ve hükümet tarafından ortaklaşa belirlenmektedir. Toplum tarafından kolaylıkla takip edilebildiği ve günlük yaşam maliyetlerini iyi ölçen bir gösterge olduğundan “TÜFE enflasyonu” hedeflenmektedir. Ancak TCMB ana eğilimlerin daha iyi anlaşılması bağlamında enerji ve gıda fiyatlarından arındırılmış çekirdek enflasyon rakamlarını da hesaplamaktadır.

Türkiye’de enflasyon hedeflemesi 3’er yıllık süre ile belirlenmektedir. Bugüne kadar elde edilen hedef ve gerçekleştirmeler şu şekildedir:

Tablo 1: Türkiye’de Enflasyon Hedefleme ve Gerçekleşme Değerleri

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Hedef	35	20	12	8	5	4	4	4
Gerçekleşme	29,7	18,4	9,3	7,7	9,6	8,4	8,4	6,5

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Hedef	7,5	5,5	5	5	5	5	5	5
Gerçekleşme	6,5	10,4	6,2	7,4	8,2	8,8	8,5	11,92

Kaynak: TCMB – Enflasyon Hedefleri İstatistikleri

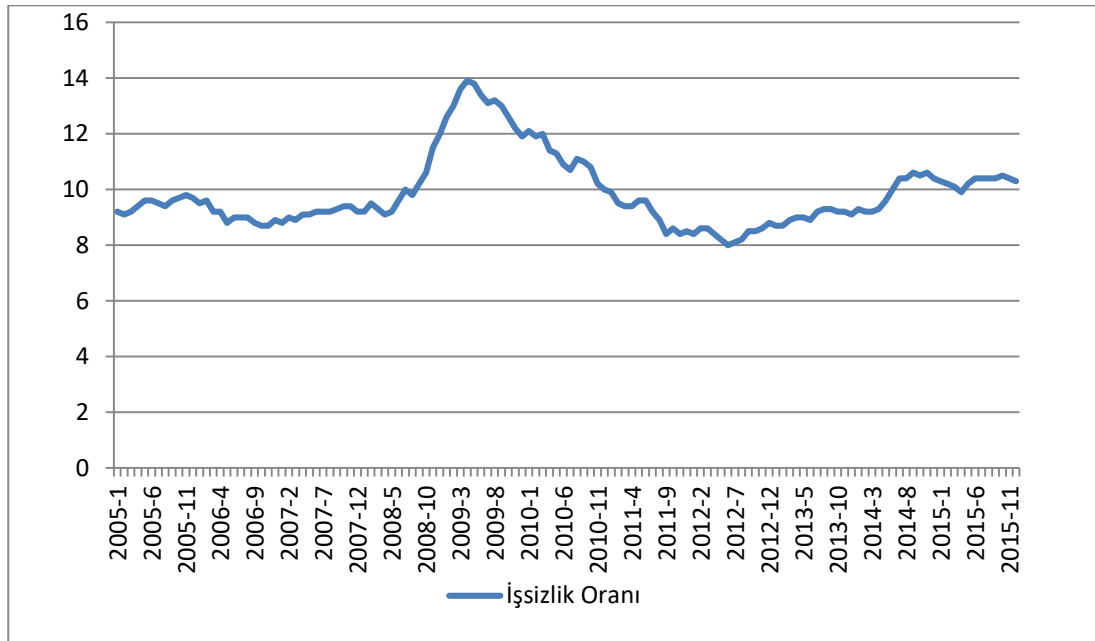
2018, 2019 ve 2020 yıllarında da enflasyon hedefi oranı %5 olarak belirlenmiştir. Hedefin 2 puan üzeri ve altı belirsizlik aralığıdır. Yılı sonu belirsizlik aralığının aşılması durumunda Merkez Bankası hesap verme yükümlülüğü nedeniyle, hükümete açık bir mektup yazar.

Hedef ve gerçekleştirmelere bakıldığında, örtük enflasyon dönemi nispeten daha başarılı gözükmektedir. Açık enflasyon hedeflemesi gerçekleştirmelerine bakıldığında (2006 ve sonrası) 2010 ve 2012 yılları dışında enflasyon hedefi tutturulamamıştır. Örneğin 2010-2017 döneminde enflasyon ortalaması %5'lik hedeften uzaklaşarak %8,5 gerçekleşmiştir. Bunun sebebi olarak para ve maliye politikasının çelişkili adımları görülebilir. Para politikasının amacı fiyat istikrarını sağlamak iken, maliye politikası son yıllarda genişlemeci bir hal izleyerek büyümeye destek vermiştir. Buradaki farklı yönlere hareket sebebiyle istenilen tutarlılık enflasyon rakamlarına yansımamıştır. Aynı şekilde işsizlik iki haneli rakamlarda kalmaya devam etmiştir.⁵

4. İşsizlik

Türkiye'de işsizlik hem 1990'lı yıllarda hem de 2000'li yıllarda yüksek seyretmektedir ve diğer ülkelere nazaran daha yüksek bir ortalamaya sahiptir. Dünya Bankası verilerine göre, 2010 Dünya işsizlik oranları ortalaması %6 seviyesindedir. Türkiye'de ise işsizlik oranları 2010 yılında %10,7 olarak hesaplanmıştır. 2000'ler öncesinde %7-8 seviyelerinde işsizlik oranlarına sahip olan Türkiye, 2001 krizi sonrasında %10 işsizlik oranlarını görmüştür. Ardından 2002-2007 döneminin getirdiği hızlı büyüme ve DYY ortamının getirdiği ivmeyle, işsizlik yeniden tek haneye düşmüştür. Ancak işsizlik, global krizle birlikte tekrar çift hanelere çıkmıştır ve global krizin ardından bu seviyelerde yapışkanlık göstermiştir. Durum, Şekil-4'de gösterilmektedir.

Şekil 4: Türkiye'de İşsizlik Oranı

Kaynak: TÜİK

Türkiye'de işsizlik, global kriz döneminde asimetrik hareket etmektedir. Kriz dönemine girişte işsizlik hızla artmakta ancak düzelmeye daha yavaş olmaktadır. Bu durum Şekil 4'den anlaşılmaktadır. İşsizlik oranı 2008'de 10 ay içerisinde %10 seviyesinden %13,9 seviyesine

⁵ 2018 – TCMB Enflasyon Raporu: 2018(3) - <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/d8516fo8-4ffo-4d69-8868-ab5662518a96/Kutu+7.1-3.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-d8516fo8-4ffo-4d69-8868-ab5662518a96-mjLpieD> – Erişim Tarihi: 25.11.2018

gelmiştir. Ancak işsizliğin tekrar %10 seviyelerine geri dönmesi (toparlanma dönemi) 20 ay sürmüştür.

5. Cari Açık

1989 yılında Türkiye'nin finansal liberalizasyona geçmesiyle birlikte cari açık problemi Türkiye gündemine girmiştir. Cari açık, özellikle 2000'li yıllardan sonra Türkiye ekonomisinde önemli bir sorun teşkil etmeye başlamıştır. Çünkü Türkiye'de bir tasarruf yetersizliği söz konusudur. Buna bağlı olarak ülke içerisinde yapılan tüketim ve yatırımlar için yurtdışından finansmana ihtiyaç duyulmaktadır ve bu durum cari açığı ortaya çıkarmaktadır.

Türkiye'de cari açığın bir özelliği; kriz yıllarında düşmesi ya da cari fazla vermesi, ekonomik canlanma dönemlerinde ise cari açık vermesidir (Doğruel ve Doğruel, 2010: 51). Bu istatistikler Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2: Türkiye'de Cari Açık / GSYH (%)

Yıl	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Cari Açık	-1,3	0,0	-0,5	-3,2	0,3	-2,4	-1,0	-1,0

Yıl	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Cari Açık	0,8	-0,4	-3,7	1,9	-0,3	-2,5	-3,7	-4,6

Yıl	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Cari Açık	-6,1	-5,9	-5,7	-2,2	-6,2	-9,7	-6,1	-6,8

Yıl	2014	2015	2016	2017
Cari Açık	-5,0	-3,8	-3,8	-5,5

Kaynak: TCMB Ödemeler Dengesi İstatistikleri

Tablo 2 incelendiğinde, 2000'li yıllarda cari açığın 1990'lı yıllara nazaran oldukça yükseldiğini göstermektedir. 1994, 1998 ve 2001 yıllarında tabloda görüldüğü üzere Türkiye cari fazla vermiştir. Bunun nedenleri sayılacak olursa; meydana gelen devalüasyonlar sonucunda TL'nin değer kaybetmesi, dış ticaret dengesinde ithalatın azalması ve ihracatın bu yıllarda artmasıdır (Özşahin, 2016: 144). 2002 yılı sonrasında ekonomik istikrarın sağlanması, yakalanan yüksek büyüme oranları, TL'nin değer kazanması ve enerji fiyatlarının artması gibi nedenler sebebiyle cari açık hızla artış göstermiştir. Tablo 2'den görüldüğü üzere 2007'den sonra cari açık sorunu ağırlaşmaktadır.

Cari açığın finansmanı, kısa vadeli portföy yatırımları ve uzun vadeli DYY tarafından gerçekleştirilebilir. Ancak tercih edilen, sıcak para olarak ifade edilen kısa vadeli yatırımlar yerine ülkeye büyüme, istihdam ve döviz girişi gibi katkılar sağlayan DYY'dir. Çünkü sıcak para ile cari açık finanse edildiğinde, bu yatırımların ülkeye hızlı giriş-çıkış özellikleri sebebiyle herhangi bir şok yaşanması durumunda veya ani kesintilerde piyasalara olumsuz etkileri olacaktır. Cari açığın sıcak para ile sürdürülmek istenmesi durumunda ülkeler faizlerini yüksek tutarlar. Bu anlayış, spekülatif girişleri de teşvik etmektedir (Çolak, 2017: 204).

Cari açığın sürdürülebilirliği tartışmasında, cari açığın büyüklüğünden ziyade cari açığın milli gelire oranı dikkate alınmaktadır. GSYİH'nin %5'ini geçen cari açığın finansmanında sıkıntılar yaşanabileceğine dair literatürde çalışmalar bulunmaktadır. Bir ülkede cari açık süreklilik gösteriyorsa, döviz kuru riski olacaktır. Ancak global kriz sonrasında yaşanan likitide bolluğu sebebiyle, cari açık veren ülkeler pek sorun yaşamamıştır. Son dönemde Amerika Merkez Bankası'nın (FED) faiz artırımına gideceğine ilişkin beklentiler ve gelişmekte olan ülkelere para çıkışı olacağı, cari açığın finansmanı ile ilgili endişeleri tekrar artırmıştır. Türkiye'de 2012-2017 döneminde cari açığın milli gelire oranı %5,2 seviyesinde gerçekleşmiştir. Yıllara

tek tek bakıldığında 2006'da %6,1; 2007'de %5,9; 2008'de %5,7; 2010'da %6,2; 2011'de %9,7; 2012'de %6,1; 2013'te %6,8 ve 2017'de %5,5 gibi kritik cari açık değerleri görülmüştür.

İstatistiklerden anlaşıldığı üzere, 2000'li yıllarda cari açığa dayalı bir büyüme modeli seçilmiştir. Cari açığın arttığı yıllarda büyüme de hızlanmıştır. Özel kesim borçları da 2000'li yılların başından itibaren artmıştır. Bu sebeple ülkemiz Morgan Stanley'in 'Kırılgan Beşli' tanımlaması içerisinde yer almıştır.⁶ Cari açığa dayalı bir model seçilmesinin nedeni, Türkiye'nin 2000'li yıllarda ulusal tasarruflarının düşük seyretmesidir. Bu durumda ulusal tasarruflar dış borçla ikame edilmiştir.

SONUÇ

Ülkemizin 2000'li yıllarda ekonomik performansına bakıldığında, bazı yıllarda ekonomik göstergelerde iyileşme sağlansa da, bu sürdürülebilir ve sağlıklı bir yapıya kavuşturulamamıştır. 2008'e kadar olan dönemde büyüme ve enflasyonda sağlanan başarı; küresel krizin etkilerinin geçmeye başlaması sonrası kurumsal reformların devam ettirilememesi, bütçe disiplininin sağlanmasına rağmen para politikasında bağımsızlığın ve etkinliğin nispeten kaybolması, enflasyon ile mücadele azminin düşmesi, toplumda enflasyon beklentilerinin yükselmesi, cari açığın kronik problem haline gelmesi, portföy yatırımlar yanında DYY'lar çekilememesi, darbe gibi yönetim istikrarını bozucu durumlar gibi nedenlerle aynı başarı elde edilememiştir ve orta gelir tuzağından çıkılamamıştır. 2010 sonrası gelişmekte olan ülkelere akan bol likitidenin getirdiği bir rehabet ortamı ülkemizde oluşmuştur ve yatırımlar üretkenliği olmadığı sektörlere (sanayi yerine inşaata) akmıştır.

Dış borcun 220 milyar dolara çıkmış olması ve bunun ağırlıklı özel sektörden kaynaklanıyor olmasından ötürü bir kırılganlık oluşmuştur. 2018 yılı içerisinde yaşanan kur şoku özel sektörü sarsmıştır. Açıklanacak OVP benzeri programlar, yabancı sermayeyi çekecek şekilde somut adımlar içermelidir. Sıkı para politikası yanına maliye politikası da eşlik etmelidir. Amaç, dengeli ve sürdürülebilir büyüme sağlanması olmalıdır.

Çözüm olarak, 2018 itibarıyla geçilen yeni Cumhurbaşkanlığı yönetim sisteminde devlet, Güçlü Ekonomiye Geçiş programında olduğu gibi yapısal reformlara ağırlık vermeli, mülkiyet haklarını güçlendirmeli, bağımsız yargı ortamını oluşturmalı, teknoloji yatırımlarına yönelmeli, kronik enerji ve cari açık problemini çözecek kısa ve uzun vadeli projelere girişmelidir. Böylelikle her sektörde verimlilik artışları sağlanarak özel sektör küresel ölçekte rekabet edebilir hale gelebilecektir.

KAYNAKÇA

Kitapların Gösterimi

Eğilmez, Mahfi (2018), *Değişim Sürecinde Türkiye: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Sosyo-Ekonomik Bir Değerlendirme*, Remzi Kitabevi, 1. Basım, Nisan.

Çolak, Ömer Faruk (2017), *Ekonomide Masallar Gerçekler*, Efil Kitabevi, 2. Basım.

Makale Gösterimleri

Aydın, Onuralp (2016), "AB ile Yakınlaşmanın Getirisi 76,5 Milyar Dolar", *TOBB Ekonomik Forum Dergisi*, Sayı 59, 86-91.

Gürkaynak, Refet S. ve Selin Sayek-Böke (2013), "AKP Döneminde Türkiye Ekonomisi", *Birikim Dergisi*, 296, 64-69.

Eroğlu, İlhan (2007), "Açık Enflasyon Hedeflemesi Stratejisi ve Türkiye Deneyimi", *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2007:2, 1-28.

⁶ 2013 – Morgan Stanley – https://www.morganstanley.com/public/Tales_from_the_Emerging_World_Fragile_Five.pdf - Erişim Tarihi: 10.09.2016

- Gül, Ekrem ve Arif A. Gürbüz, (2015), "Enflasyon Hedeflemesi Ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14.
- Özatatay, Fatih (2015), "2000'li Yıllarda Türkiye Ekonomisi", *İktisat İşletme ve Finans*, 30(350), 09-24.
- Rawdanowicz, Lukasz (2010), "The 2008-09 Crisis in Turkey: Performance, Policy Responses and Challenges for Sustaining the Recovery", *OECD Economic Department Working Papers*, No. 819.

Editörlü Kitap

- Doğruel, Fatma ve A. Suut Doğruel (2010), "Türkiye'de Cari Açık: Temel Sorunlar ve Dinamikler", *Küresel Kriz Çerçevesinde Türkiye'nin Cari Açık Sorunsalı*, Editörler: Turan Subaşat ve Hakan Yetkiner, Ankara: Efil Yayınevi.
- Özşahin, Şerife, (2010), "2000'li Yıllarda Türkiye Ekonomisinin Cari Açık Sorunu: Nedenleri, Finansman Yöntemi ve Çözüm Önerileri", *Seçme Konular ile Güncel Ekonomik Sorunlar*, Editör: Yeşim Kubar, Ankara: Gazi Kitabevi.

İnternet Yayınları

- Acemoğlu, Daron ve Murat Üçer (2017), "Why Turkish Growth Ended?", <https://theforum.erf.org.eg/2017/09/28/turkish-growth-ended/>
- IMF, European Dept., (2018) – "Staff Report for the 2018 Article IV", <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2018/04/30/Turkey-2018-Article-IV-Consultation-Press-Release-Staff-Report-and-Statement-by-the-45822>
- Morgan Stanley (2013), "Tales from the Emerging World", [https://www.morganstanley.com/public/Tales from the Emerging World Fragile Five.pdf](https://www.morganstanley.com/public/Tales%20from%20the%20Emerging%20World%20Fragile%20Five.pdf)
- TCMB (2018), TCMB Enflasyon Raporu: 2018(3), <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/d8516fo8-4ffo-4d69-8868-ab5662518a96/Kutu+7.1-3.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-d8516fo8-4ffo-4d69-8868-ab5662518a96-mjLpieD>
- Yeldan, Erinç (2002), "Behind the 2000/2001 Turkish Crisis: Stability, Credibility, and Governance, for Whom?", http://yeldane.bilkent.edu.tr/Chennai_Yeldan2002.pdf